

Doctorale Proefschriften – Thèse de Doctorat

D. MARTIN, *Het lokale politieke personeel, 1918-40. Proeve van een comparatief onderzoek naar politiek-electorale en socio-demografische kenmerken van kandidaat gemeenteraadsleden te Gent en te Antwerpen in de politieke context van het interbellum*, V.U.B., 1990, promotoren: E. Witte en M. Balthazar.

A.

De nieuwe machtsverhoudingen na 1918, geënt op de lokale historische erfenis en de eveneens gevoelig gewijzigde nationale context zouden in Gent en Antwerpen zorgen voor uiteenlopende evoluties maar ook voor bepaalde gemeenschappelijke karakteristieken. Terwijl te Antwerpen in 1921 (gedeeltelijk onbedoeld) een toen sensationele coalitie tot stand kwam, gevormd door socialisten en christen-democraten, werd het te Gent een tripartite. Het had de nodige gevolgen voor het lokale beleid. In de metropool resulteerde het in een vooral op levensbeschouwelijk en Vlaams gebied progressieve politiek terwijl te Gent uitdrukkelijk gesteld werd dat men de “brandende vraagstukken van politiek” ging vermijden “in het belang van een goed bestuur”. Naast het feit zelf van de katholieke collegedeelname, veranderde daar eigenlijk niet zoveel aan de beproefde vooroorlogse combinatie van socialistisch municipalisme en liberaal interventionisme. In de Arteveldestad zou dat zgn. “goed bestuur” trouwens het hele interbellum door de richtlijn blijven. Ondanks een aantal conflicten en meningsverschillen besloten de B.W.P., de Katholieke partij/K.V.V. en de Liberale partij inderdaad telkens opnieuw tot een drieledige collegeformule. Te Antwerpen daarentegen kwam het in 1932 in een sfeer van hernieuwde levensbeschouwelijke tegenstellingen tot een “vrijzinnige” coalitie die – voortdurend tegengewerkt door een rechtse bestendige deputatie – in 1938 niet hernieuwd werd toen naar Gents voorbeeld een tripartite tot stand kwam.

Maar niet alleen coalities en beleid verschilden in beide steden, ook de toch nationale partijen differentieerden er zich intern. Terwijl bij de Antwerpse katholieken de Vlaamgezinde en burgerlijke Volksbond lange tijd de eerste viool speelde, bleek te Gent het Werkersverbond uiteindelijk een leidende rol te gaan vervullen. Bij de liberalen dan weer scheen de Gentse leiding nog achterdochtiger t.o.v. bepaalde naoorlogse evoluties dan de Antwerpse. De B.W.P. tenslotte bleef te Gent tributair aan het zgn. biefstukken-socialisme terwijl te Antwerpen de "linkse" stroming een doorbraak forceerde.

Overigens verschilden de twee steden ook van mekaar wat de kleinere partijen betrof. De Vlaams-nationalisten die te Antwerpen relatieve successen boekten, konden dat te Gent niet. Het omgekeerde was waar voor de kommunisten. En terwijl in 1932 te Gent het korporatistische G.K.V. verkozenen behaalde, was dat in 1938 te Antwerpen het geval voor de zeker niet rechtse fantast Frenssen.

Naast al die socio-economische, historische en politieke verschillen tussen beide steden, konden er echter ook een aantal gelijkenissen worden vastgesteld. Eerst en vooral waren er de algemene tendenzen van het interbellum: aanvankelijk relatieve pacificatie, regimecrisis in het zog van de economische crisis, beginnende overleconomie in het kader van een burgerlijk-kapitalistische democratie.

Maar ook op louter lokaal vlak vertoonden Gent en Antwerpen bepaalde overeenkomsten. Het betrof twee verstedelijkte gebieden waar de Katholieke partij en de B.W.P. ongeveer even sterk stonden met de liberalen als derde partij en zonder echte doorbraak van andere partijen, waar de verkiezingsuitslagen eigenlijk vrij stabiel bleven, waar de B.W.P. steeds deel bleef uitmaken van een of andere coalitie en dus verder integreerde in het lokale bestel en waar de Katholieke partij – met de christelijke arbeidersbeweging als geïnstitutionaliseerd onderdeel – (behalve gedurende één mandaatsperiode te Antwerpen) ook voortdurend deelnam aan de macht. Tenslotte bleven de twee steden als "lokale staat" – die echter aan autonomie inboette – ook een aantal functies (openbare voorzieningen, collectieve consumptie...) vervullen die vooral de integratie van de arbeiders en kleinburgerij zou waarborgen.

B.

Na een analyse van enkele aspecten van de tussenoerlogse lokale politiek het eigenlijke onderzoek:

Wie maakte – althans op vlak van de gemeenteraad – die politiek eigenlijk?

Welke socio-professionele karakteristieken differentieerden het politiek personeel, welke karakteristieken waren gemeenschappelijk? Had “het” gemeenteraadslid een profiel en waar paste dat dan in de lokale politieke evoluties van het interbellum?

Belangrijkste vaststelling qua electorale kenmerken bleek dat de vernieuwing – de turnover – van de kandidaten in het algemeen maar ook van de raadsleden steeds toenam. Met de schepenen bleek dat veel minder het geval, maar opvallend was toch een kleinere doorstroming te Gent dan te Antwerpen. Het grootste aantal “nieuwe” kandidaten en raadsleden kreeg men overigens na de eerste en in mindere mate na de tweede wereldoorlog, althans wat de socialisten en de katholieken betrof. Bij de liberalen echter vormde de tweede wereldoorlog de grootste caesuur. Die vaststellingen qua vernieuwing van individuen alléén, geven natuurlijk geen antwoord op de vraag of die tevens gepaard ging met een significante wijziging in de sociale samenstelling, een democratisering van de gemeenteraad t.o.v. de toestand voor 1914. Wat stelden wij in dat verband vast?

Zowel te Antwerpen als te Gent vertrok men in 1921 met een gemeenteraad *die voor meer dan de helft bestond uit vrije beroepen en figuren met een functie in een van de diverse apparaten van de zuil waartoe ze behoorden*. Ook nog vrij goed vertegenwoordigd waren in Antwerpen de leidende figuren uit handel en nijverheid, te Gent de middenstanders.

Voor 1914 – d.w.z. de gemeenteraad van 1911 – bleek de spreiding over de verschillende socio-professionele categorieën in beide steden evenwichtiger, maar toch speelden de vrije beroepen al een preponderante rol (terwijl middenstanders en de top uit de privé hen onmiddellijk volgden). Maar ook nà 1921 was er nog een evolutie. Te Gent kwamen de apparaatsmensen in 1938 nog meer op de voorgrond (bijna de helft van de raadsleden) terwijl de vrije beroepen hun positie

behielden. Die “eenzijdige” evolutie greep te Antwerpen niet plaats: daar bleek de lichte mandatarissen van 1938 (met telkens 1/5 bedienden, apparaatsmensen en leidende figuren uit de privé) op socio-professioneel vlak opnieuw sterk te lijken op de evenwichtige verdeling van voor de eerste wereldoorlog.

Er kan hier dus moeilijk van caesuren of breuken gesproken worden in vgl. met de vooroorlogse toestand.

Overigens werden meer specifiek de evoluerende socio-demografische profielen van de mandatarissen van specifiek de drie grote partijen onderzocht. Een voor de hand liggend gegeven is dat de meerderheid van hun raadsleden mannen waren tussen de 35 en de 60 jaar en geboren in de respectievelijke steden, alhoewel daarop de nodige uitzonderingen bestaan vooral in hoofde van de schepenen. Daar houden trouwens de algemene gelijkenissen op.

Kijken we inderdaad naar de sociale afkomst van de mandatarissen, dan bleek dat de katholieken meestal uit een middenstanders-, en vooral te Gent ook uit een arbeidersmilieu kwamen. Bij de Antwerpse liberalen was dat eveneens een middenstanders- (en bedienden) milieu, bij de Gentse liberalen daarentegen een milieu van leidinggevende figuren uit industrie en handelswereld en ... van arbeiders. Langs de andere kant kreeg men de socialistische, bijna allen met een vader arbeider. Qua onderwijsniveau een zelfde soort opdeling: terwijl in beide steden de meeste katholieke en liberale raadsleden middelbaar en zelfs hoger onderwijs hadden genoten, beperkte zich dat bij de socialistische tot het lager onderwijs. Tenslotte een even grote differentiëring tussen de B.W.P. en de twee andere partijen wat het beroep van de mandatarissen aanging.

De katholieken bleken vooral een vrij beroep uit te oefenen, middenstanders en te Antwerpen ook leidinggevende figuren in handel en industrie te zijn. De liberalen oefenden eveneens een vrij beroep uit, waren – in mindere mate te Antwerpen – middenstanders en te Antwerpen ook leidinggevende figuren in handel en nijverheid. De B.W.P.-mandatarissen daarentegen bleken een functie uit te oefenen binnen de socialistische zuil.

Die zopas opgesomde socio-professionele kenmerken waren van 1921 naar 1938 wel onderhevig aan een aantal evoluties; maar ik heb hier precies de recurrente karakteristieken willen benadrukken.

C.

Enkele conclusies nu. Het blijkt *dat de specifieke uiteenlopende lokale politieke ontwikkelingen in Gent en Antwerpen plaatsgrepen met een per partij (dus in beide steden) in zijn hoofdcomponenten meestal vergelijkbaar politiek toneel.* Om die uiteenlopende lokale ontwikkelingen te verklaren, moet dus ook en vooral rekening gehouden worden met een aantal andere (historisch, socio-economische...) factoren dan het materiële profiel van de mandatarissen. Die factoren zijn trouwens uiterst moeilijk in een hiërarchische afhankelijkheidsrelatie te plaatsen.

Anderzijds is er het feit dat "het" compromis in het algemeen en een consensus over de basisprincipes van de lokale machtsuitoefening mogelijk was, ondanks de scheidingslijnen tussen de partijen en ondanks de verschillen in sociale achtergrondskarakteristieken van het politieke personeel van die partijen.

De hypothese kan dan zijn dat de aard van het lokale politieke personeel die mate een rol speelt dat dit personeel, ondanks de hoger aangehaalde differentiëring, gezien kan worden als een soort brede middenlaag van materieel min of meer geslaagden (zeker bij de schepenen) die geen belang hadden bij avonturen, personeel ook dat zich kenmerkte door het ontbreken van brutale veranderingen, personeel eindelijk dat niet als zgn. professionele politici kan aanzien worden.

Meer in het algemeen zou men kunnen stellen dat tijdens het interbellum de legitimiteit van het politiek gezag op lokaal niveau minder dan op nationaal vlak werd in vraag gesteld als gevolg van een aantal factoren waarvan enerzijds de minder grote decalage tussen bepaalde maatschappelijke evoluties en het beleid, anderzijds de grotere "plaatselijkheid", het relatief autonome optreden en de minder grote professionalisering van de lokale politici niet de minste leken.